

Masarykova univerzita

Filozofická Fakulta

Rembrandt van Rijn: Noční hlídka

Písenná postupová zkouška

Alena Heinrichová

413427

FF DU, Dějiny umění, 1. ročník

4. července 2013

Obsah

Úvod.....	3
1 Rembrandtův život.....	4 - 5
2 Noční hlídka.....	6 - 7
Závěr.....	8
Zdroje.....	9

Úvod

Když jsem v průběhu semestru uvažovala o tom, jaké dílo bych ráda zpracovala ve své ročníkové postupové práci, volba umělce pro mne nebyla nikterak těžká. S Rembrandtem, tedy s jeho dílem, jsem se poprvé setkala ve svých patnácti letech, pokud mne paměť neklame. Tehdy jsem v Kroměříži na zámku spatřila jeden z jeho menších obrazů. Byl na něm stařec židovského původu a lebka. Poměrně obyčejný námět, řekl by jeden, ale cosi na něm mne oslovilo. Byla to propracovaná hra světla a stínu či realismus bez příkras? Patrně obojí. Prožívala jsem značně dynamické roky a nezajímali mne buclatí andělíčky ani růžové potahy na zámku. Ale upřímnost a surová opravdovost malířova chápání světa mne natolik oslovila, že si obraz matně vybavuji i teď, po sedmi letech.

Výběr umělce byl tedy jasný, ale výběr díla nikoliv. Během zkouškového výlet nepřicházel v úvahu a tak jsem se musela spolehnout na toliko profesory proklínané internetové obrázky. Měla jsem si vybrat Hodinu anatomie doktora Tupla? To bylo na mou éterickou duši realismu až příliš. Nebo snad jeden z menších malířových portrétů? Patrně bych asi nenacházela dostatek slov.

Nakonec jsem si řekla, že je potřebné vzít celou věc od základů. Podívat se pečlivěji na to, co dělá mistra mistrem a až někdy v budoucích letech případně zkoumati méně známá díla, ke kterým se toliko nedostaneme. Vybrala jsem tedy Noční hlídku a své volby nezalitovala ani na okamžik. Proč? To se pokusím vysvětlit na příštích stránkách.

1 Rembrandtův život

Rembrandt, celým jménem Rembrandt Harmenszoon van Rijn, se narodil 15. července 1606 v nizozemském Leydenu jako deváté dítě mlynářovi Harmenu Gerritszoonovi. Údajně byl ze všech dětí nejnadanější a tak jako jediný z nich byl dán na studia. Brzy však latinskou školu opustil a ve svých patnácti letech šel do učení k místnímu nizozemskému malíři Jacobu van Schwanenburghovi. U něho strávil tři léta. Následně se učil u Pietro Lastmana, jehož tvorba byla charakteristická pro malování portrétů a biblických výjevů na velké formáty. Což patrně Rembrandta ovlivnilo v jeho následující tvorbě, jelikož v té době často můžeme spatřit vyobrazení biblických výjevů i u Rembrandta.

Tentýž čas Rembrandt také často vyobrazuje starce. Chodíval si je vybírat do starobinců či židovských synagog. Údajně byl názoru, že se stárnutím a slábnutím těla se prohlubuje síla ducha a jeho vědomostí. O tom, že stáří měl ve velké úctě, se můžeme přesvědčit na jeho četných portrétech kmetů.

Když umřel jeho otec, odešel do Amsterdamu, již jako proslulý umělec. Tam se ho ujal obchodník s obrazy Hendrick van Uylenburch. I díky jeho vlivu malíř založil svou dílnu nebo ji spíše rozšířil o nové žáky. U obchodníka se také naučil nakupovat obrazy i umění a tak se rozrostla jeho vlastní sbírka. V té době se proslavil po Amsterdamu i mimo jeho hranice jako znalý portrétista a sám Rembrandt si byl svého umění velmi dobře vědom.

Hendrickova rodina mu byla osudná ještě z jednoho důvodu, neb se zamiloval do jeho neteře Saskie van Uylenburch. S tou se také oženil, což bylo pro oba oboustranně výhodné. Saskie měla po zemřelých rodičích bohaté věno a Rembrandtovi se tenkrát vedlo velmi dobře. Roku 1639 si pořídili velký dům za 13000 zlatých na hypotéku. To bylo tehdy vysoce nad poměry běžného umělce a Rembrandt se i díky tomu stal trnem v oku mnohým měšťanům a šlechticům. Vznešená společnost byla pohoršena jeho prostopášným životem a neustálou potřebou okázale rozhazovat peníze. Malíř, oproti tomu, se snad ani nesnažil jim v tomto nikterak zalíbit a občas provedl menší veřejný skandál. Traduje se, že na aukci jednou koupil své vlastní rytiny a navíc za přemrštěnou částku.

Byly to pro Rembrandta velmi dobré roky, z profesního hlediska. Ač byl postavou kontroverzní, nabídky se mu jen hrnuly. Maloval portréty bohatých židovských obchodníků, ale také například z této doby pochází jeho slavný obraz Danae (1636 – 1647).

Bohužel ho provázelo osobní prokletí. S manželkou Saskií se snažili přivést na svět dítě. Tři novorozeňata jim krátce po porodu umřela, až čtvrtý Titus se dožil dospělosti. Čtyři porody pro Saskii v tak krátké době byly velkou zátěží a necelý rok na to (1642) umírá na tuberkulózu. Už si ani nestihla prohlédnout dokončené dílo svého manžela Noční hlídka.

Její smrt v umělci cosi zlomila. Jeho obrazy byly ponuřejší, surovější. Jeho popudy a nálady se divoce střídaly. Společnosti byl trnem v oku čím dál tím víc. Za hranicemi Amsterdamu se stal vysoce váženým, ovšem jeho domovskému městu byly proti srsti jeho

manýry. Za samotnou rytinu si troufl říci 100 zlatých, což byla hodnota jednoduchého portrétu. Byl to začátek jeho konce, neb ztratil bohatého mecenáše.

Po smrti své ženy si začal poměr s chůvou svého syna, Geertje Dircksovou. Byla u něj sedm let a jejich vztah skončil soudním sporem, kdy Geertje žalovala Rembrandta pro porušení manželského slibu a on ji pro špatné chování. Spor byl patrně vyvolán Rembrandtovou nevěrou, neb v témže čase si začal poměr s mladou Hendrickji Stoffelsovou. Malíři se podařilo dostat ženu do vězení a následně zemřela v ústavu pro choromyslné.

Zásadním faktem, v jeho osobním životě, bylo, že nesměl navázat další manželský svazek, jelikož by přišel o věno své zesnulé ženy. V téže době měl již velké finanční potíže i skrze stále nesplacený dům a takto velkou ztrátu si nemohl dovolit. Proto s Hendrickji udržovali pouze milenecký vztah i navzdory narozené dceři. Stali se tak oficiálně předmětem veřejného pohoršení a upadli do ještě větší finanční krize, jejímž následkem byla veřejná aukce majetku za směšné částky i přestěhování do podstatně menšího domu v chudinské čtvrti.

Přesto získával další důležité zakázky, ačkoliv řidčeji. Z této doby pochází například obraz Přísaha Claudia Civila (1662).

Ani k závěru jeho života nebyl uštědřen ran. 1662 mu umřela jeho partnerka Hendrickjie. Přežil i svého syna Tita.

Na sklonku života se stal geniálnějším, než během jeho největší slávy. Mistrně ovládal šerosvit, vyobrazení byla surovější, méně okázalá. Prosté ve své upřímnosti. To se však nesetkalo za jeho života s vděkem.

Umřel roku 1669 v Amsterdamu jako téměř zchudlý malíř s úzkým okruhem svých stálých obdivovatelů. Byl pohřben do hromadného hrobu.

2 Noční hlídka

Původním názvem je Posádka kapitána Franse Banninga Cocqa a Willema van Ruytenburcha nebo je také nazýván Setina kapitána Franse Banninga Cocqa a Willema van Ruytenburcha. Obraz je široký 437cm a vysoký 363 cm. Původně dosahoval větších rozměrů, ale v roce 1715 byl při stěhování na amsterodamskou radnici necitlivě seříznut ze všech stran a to jen kvůli tomu, aby se vešel mezi dveře na místo, kde si radní usmysleli, že bude vystaven. Na levé straně tudíž chybí dvě postavy, na vrchní straně pak vrchol oblouku a také balustráda. Tím došlo k naprostému narušení kompozice a také dynamičnosti pohybu. Jak obraz původně vypadal, víme díky kopii ze 17. století od malíře Gerrita Ludense. Tu najdeme v Národní galerii v Londýně. Vznikla na objednávku samotného velitele Franse Banniga Cocqa a je tedy jasným důkazem, že byl s obrazem spokojen.

Podíváme-li se na obraz, získáme dojem dramatičnosti. Jako by se autor snažil zachytit důležitý historický okamžik. Jako kdyby chtěl říci: Tohle musím zapsat do dějin. Je až k neuvěření, že ve skutečnosti se jedná o pouhý skupinový portrét. Na dynamičnosti obrazu můžeme spatřit vliv z jeho začátků. Podobá se ve své robustnosti biblickým výjevům, které Rembrandt tak rád zobrazoval ve svém mládí.

Skupinové portrétování v tehdejší době bylo strnulé. Skupinka mohla mít až třicet členů, každý přitom platil zvlášť 100 zlatých. Portrétování stáli v jedné řadě, jako kdyby jim někdo chtěl setnout hlavu jedním mávnutím meče. To o Noční hlídce nemůžeme říct v žádném případě. Neumělé sestavení lidí je jejím bezpochyby velkým plusem, ačkoliv v tehdejší době se strhla vlna kritiky. Každý totiž platil stejně, ovšem na obrazu není každému dána stejná důležitost. Ovšem, co se týče samotné podoby zobrazených, s tím byly objednavatelé spokojeni a nakonec všichni zaplatili.

Přístupme tedy k samotnému popisu díla.

Po levici na kraji vidíme obchodníka s látkami s hodností seržanta. Pohled směřuje na velitele. Pod ním vidíme skrčeného chlapce bez tváře, lze se domnívat, že se jedná jen o postavu na dotvoření obrazu. Rembrandt si totiž některé postavy přidal, aniž by si zportrétování objednali či dokonce aniž by existovali. Chlapec nese mužům zásoby střelného prachu. Nalevo v pozadí pak vidíme dvojici mužů, kteří k sobě promlouvají a jejich pohled směřuje ven z obrazu. Podle míry světla, která na ně dopadá, oproti muži krajně nalevo, se lze domnívat, že měli větší váhu či ji jim malíř přiřkl. Za nimi vidíme ještě jednoho muže, nepřiliš výrazného.

V popředí levé části se nachází strážník, rudě oděný, který nabíjí mušketu. Nad jeho hlavou se tyčí prapor domobrany, který hrdě drží vlajkonoš, o němž je známo, že většinu rodinného jmění utratil za knihy a umění. Vezmeme-li v potaz, jaký oduševnělý a hrdý výraz mu Rembrandt vetkl, spojitost mezi nimi se přímo nabízí a lze dost možná předpokládat, že šlo o jednoho z jeho obdivovatelů.

Patrně nejtajemnějším článkem obrazu a jeho ústředním motivem je malá dívenka pod ním. Její identita oficiálně není známa, ale porovnáme-li portrét Saskie a portrét dívenky, je zde určitá dávka podobnosti. Navíc vezmeme v potaz, že během vzniku díla, Saskie umírá. Je znám případ, kdy Rembrandt na portrét manželů chtěl přimalovat svou právě zemřelou opičku. Proč by tedy nemohla být dívenka Saskií? Můžeme ji chápat jako metaforu nesmrtelnosti? Chtěl malíř vdechnout své ženě věčný život pomocí ztvárnění jí jako malé dívenky na tak velkém a grandiózním obraze?

Nabízí se ve spojitosti s ní i další metafory. Z obrazu doslova svítí a vyzařuje. Stejně, jako kdyby byla Saskie světlo Rembrandtova života.

Nejjistější metaforou je kohout, za jejím opaskem s pařáty nahoru. Pařát je totiž symbolem domobrany. A stejně tak jako domobrana má dbát na mír ve městě, možná maličká dívenka-Saskie, dbala na mír v samotném malíři.

V popředí celého obrazu se nachází velitel Frans Banning Cocq a poručík Willem van Ruytenburch. Velitel je oblečen celý v černém s červenou šerpou. Povšimněme si zejména jeho natahované dlaně k divákovi. Jakoby nás do obrazu chtěl přímo vtáhnout. Stín dlaně dopadá na poručíka, což nese zcela zásadní význam. Při detailnějším pohledu si všimneme, že stín prstů kapitána svírá lva na výšivce poručíka, symbol města. Kapitán tedy drží v ruce celé město, chrání jej. Za zmínění také stojí důmyslný uzel na konci jeho šerpy, který vlaje ve větru. Právě tyto drobné detaily dotvářejí pohybovou realističnost obrazu. Oproti němu je poručík v zářivých šatech podstatně okázalejší. V levé ruce třímá halapartnu jako důkaz své hodnosti. Zaměříme se na ni. Jak trčí do prostoru a celému obrazu dodává větší dojem plastičnosti. Rentgen ukázal, že ji malíř celkem třikrát přemaloval, než byl s výsledkem spokojen.

Za nimi vidíme šestici mužů při své práci, o kterých nejsou známi hlubší podrobnosti. Snad se jen pozastavím u dvou z nich. Prvním je muž, profukující mušketu. Rentgen odhalil, že Rembrandt ubral na obraze kus paže poručíka, aby tento detail, který k domobraně neodmyslitelně patří, mohl ztvárnit. Dále u muže napravo od poručíka, třímajícího mušketu. Za zmínku stojí výraz jeho obličeje. Zde opět vidíme, v jaké úctě měl Rembrandt stáří. Výraz jeho tváře mi přijde propracovanější, než jak to vidíme u některých mladších mužů na obraze. Za jeho zády se pak na nás dívá další z bohatých měšťanů s jistou dávkou lhostejnosti. Téměř před jeho tvář natahuje ruku seržant, obchodník s látkami a hlava místní církve v jedné osobě. Ten promlouvá ke svému společníkovi napravo. Z této části mne ovšem nejvíce zaujal pár očí, který vykukuje zpoza seržantovy paže. Snad jediný z celého výjevu sleduje malíře a vypadá, jako by sledoval přímo nás.

Celý výjev pak napravo uzavírá bubeník, který je právě jednou z přidaných postav.

Prvkem navíc je v horní části štít se jmény všech zobrazených mužů. Není ovšem Rembrandtova práce, byl domalován šest let po odhalení obrazu.

Závěr

Ponurost Rembrandtova života se bezpochyby podepsala na jeho práci. Četné rány, které mu osud přivál, jsou takřka hmatatelné ve stínech jeho obrazů. Stejně tak jistá dávka neutuchající radosti ze života, která se zrcadlí v kontrastech světla. Obojí společně v dokonalé harmonii mistrného šerosvitu.

Ač se za svého života těšil uznání, zdaleka nebyl dostatečně doceněn a osudnou se mu stalo nedostatečné soucítění s jeho uměním ba až úmyslné intrikaření společnosti a špinění jeho osoby. Závist vládne světem.

Noční hlídka se z pouhé zakázky na skupinový portrét, stala kultovním dílem Holandského umění. Je jí dána čestná pozice v Královské galerii a pro samotné Holanďany má nevyčíslitelnou hodnotu. Je jasným důkazem, že i ze všedních záležitostí, dokáže opravdový mistr udělat dílo, které se zapíše do dějin.

Zdroje

Páteřním zdrojem, který mi sloužil k uchopení a samotnému pochopení Rembrandtova úmyslu, se mi stal dokument z řady Soukromí mistrovského díla.

BURKE, Michael. *Soukromí mistrovského díla: Rembrandt: Noční hlídka*, Velká Británie : BBC, 2006.

Pro další seznámení s autorem a dílem mi sloužily knihy:

MACKOVÁ, Olga. *Rembrandt*. Praha : Odeon, 1993.

KITSON, Michael. *Umění světa: Barok a rokoko*, Praha : Artia, 1972.

LAROUSE. *Umění a lidstvo: Umění renesance a baroku*, Praha : Odeon, 1970.

Velice okrajově, spíše pro nasátí atmosféry, než k čemukoliv jinému, mi pak sloužil film:

MATTON, Charles. *Rembrandt*, Francie : 1999.